

De canon is voor luie docenten

De canon bezien

Op 10 januari stond er in de Volkskrant een cartoon van Stefan Verwey. Je ziet een quizmaster aan drie kandidaten de volgende vraag stellen: ‘De PC Hooftprijs is A: genoemd naar een dure winkelstraat, of B:...’ De kandidaten kijken bedremmeld. Alsof ze allemaal de Tweede Fase met goed gevolg hebben doorlopen zonder ooit iets te hebben geleerd. De vraag is of ze het antwoord zouden moeten weten.

Coen Peppelenbos

Dat is een lastige vraag die ik ook aan mezelf moet stellen. Vind je dat leerlingen en studenten de belangrijkste werken uit de Nederlandse literatuur moeten kennen en zo ja: waarom? De uitkomst moet meer zijn dan de hoop dat die mensen, als ze in een quiz staan, een goed antwoord op een vraag kunnen geven. Vanuit mijn eigen praktijk als eerste- en tweedegraads lerarenopleider, schrijver van schoolboeken, recensent en redacteur van het literaire blad *Tzum* zal ik daar proberen antwoord op te krijgen.

Citeerdrift

Ik begin maar met het laatste. *Tzum* is een klein literair blad met een zekere huiver voor de academische manier van literatuur bekijken. Het is vrij makkelijk om een interessant blad te maken over een dode schrijver en daarmee te scoren. Multatuli honderd jaar dood? Themanummer. Nescio vijftig jaar dood? Themanummer. Nog beter is het om een wat onbekende Baltische schrijver te nemen, daar enkele dingen van te vertalen, er een paar mooie doorwrochte stukken bij te voegen en hiep hiep hoera, we zijn weer klaar. Grote namen en artikelen met voetno-

ten doen het altijd goed bij recensenten. Maar ik wil een blad dat mijn moeder ook kan lezen. Dus liever artikelen zonder verwijzingen naar beroemde, maar onleesbare Franse filosofen. Ik wil dat een achttienjarige ook mijn blad kan lezen, zonder zich meteen buitengesloten te voelen door de citeerdrift van de universitair geschoolde. Wat we dan ook proberen is om in eerste instantie een leesbaar tijdschrift te maken. De ene keer lukt dat beter dan de andere keer, maar over het algemeen hebben we een lezerspubliek dat blij is dat ze ongedwongen literatuur kunnen lezen.

Wat doen we aan de canon? Niets. Tegelijkertijd hoop je, doordat je nieuwe, jonge, onbekende schrijvers en dichters de mogelijkheid geeft om te publiceren, dat je een tegenwicht kunt bieden aan bladen die pronken met de paradepaardjes van hun eigen uitgeverij. Bekend (Arthur Japin) staat in ons blad naast onbekend (Sieger M. Geertsma). En dan hoop je dat de lezer zo vaak Sieger M. Geertsma leest, dat hij uiteindelijk een bundel wil lezen van Sieger M. Geertsma. Liever een nieuw gedicht van Sieger M. Geertsma dan het drieduizendste gedicht van Bernlef

– hoezeer ik die ook waardeer. Dat werk aan een literair blad is in zoverre enerverend, dat je het gevoel hebt dat je erbij bent, wanneer nieuwe schrijvers zich melden, dat je hun eerste schreden op het literaire pad ziet zetten. Dan mag een schrijver nog eens vallen. Dat proces wil ik zien, daar wil ik bij zijn.

Arthur Japin werd medewerker van ons blad op het moment dat hij net grote waardering kreeg voor *De zwarte met het witte hart*. Tot nu toe is hij ons trouw gebleven door elke keer een tiental pagina’s te geven met fragmenten uit zijn dagboek. Dat doet hij voor een schamele boekenbon. Intussen heeft zijn roman de harten van vele leraren veroverd. Op de Dag van het Literatuuronderwijs vorig jaar werd het resultaat bekend van Bulboeks Smaakmakersenquête. Daar stond Japin bij de favoriete boeken van docenten op een gedeelde derde plaats. Misschien hoort hij binnen enkele jaren wel tot de canon.

Eerst Tartt

Sinds 1995 schrijf ik recensies voor de *Leeuwarder Courant*, een dagblad dat veel aan literatuur doet – van de regionale bladen de enige die wekelijks twee boekenpagina’s publiceert. Dat lijkt veel, maar in de praktijk komt het neer op een non-fictiepagina en een fictiepagina. Op de fictiepagina komt in ieder geval elke week een stuk over jeugd-

boeken en een stuk over een Fries boek. Je houdt dan ruimte over voor drie à vier recensies. Per jaar komen er honderden boeken uit, wekelijks tientallen. Als ik op de redactie kom zie ik mijn eindredactrice meestal zitten achter stapels boeken die ze nog moet ‘uitzetten’. De keus die zij maakt is voor een deel gebaseerd op wat de recensenten willen en voor een ander deel op wat moet. Behoort een auteur eenmaal tot de moderne canon, dan hoor je daar als krant natuurlijk over te schrijven. Nieuwe Harry Mulisch? Nieuwe Donna Tartt? Zo snel mogelijk een recensie. Misschien is dat onterecht, want onbekende schrijvers krijgen dan minder kans. Of ze worden later gerecenseerd, of helemaal niet. Toch kun je als recensent ook schrijvers naar voren halen die niet zo vaak gelezen worden. Dat is ook het spannende als je tussen die grote stapel nieuwe boeken snuffelt: zit er wat tussen, is er een grote verrassing? Zo heb ik de afgelopen jaren een aantal nieuwe (buitenlandse) schrijvers ontdekt die fantastisch zijn: Jim Heynen, Colm Tóibín, Etgar Keret, Fouad Laroui en David Sedaris. In hun boeken gebeurt iets. Je wordt gegrepen door het boek en het doet er niet toe of iemand tot de canon behoort of niet, als het boek maar intrigeert, fascineert, uitdaagt of stelling neemt. De grote namen zijn leuk, maar ik wil in eerste instantie door het boek gegrepen worden.

Pas op voor de Veluwe

Tot nu toe heb ik tweemaal meegewerkt – ik kan het iedereen van harte afraden – aan een methode: *Goed Nederlands* (voor de basisvorming) en *Metropool* (een literatuurmethode voor de Tweede Fase). Alhoewel het uitgangspunt voor beide methodes verschillend was, heb ik toch geprobeerd

om zowel voor de jeugdliteratuur als voor de volwassenenliteratuur nieuwe namen en nieuwe fragmenten te vinden. Dus niet weer Thea Beckman met haar *Kruistocht in spijkerbroek*. Ik stapte vaak naar de kinderboekenwinkel in Groningen om zo recent mogelijk jeugdboeken te krijgen. Educatieve uitgeverijen zijn daar niet zo blij mee. Ze hebben het idee dat de gemiddelde docent Nederlands een wat achterlopend figuur is, die nooit meer heeft gelezen dan wat in zijn studie is aangeboden. Nieuwe namen schrikken af; van schrijvers die ze niet twintig jaar geleden op de opleiding behandeld kregen, willen ze niets weten. Dat bent u natuurlijk niet, anders zou u niet dit blad lezen, maar al uw collega’s zijn dat wel. Docenten kiezen vaak voor de grootste gemene deler bij het uitkiezen van een methode. Als ze daar veel teksten in tegenkomen die ze kennen dan zijn ze blij. Dan kopen ze zo’n boek. En een uitgever is niet tevreden als hij een mooi boek maakt, hij is alleen blij als hij een mooi boek verkoopt. Bij het werken aan *Goed Nederlands* viel de boekenkeuze nog wel mee. We werden alleen geconfronteerd met totaal onverwachte reacties. Een school op de Veluwe wilde ons boek niet aanschaffen omdat er in het eerste deel een gedicht stond met de zin: ‘ik droeg als eerste een behaaitje/ik was als eerste ongesteld’. Sindsdien moest ik iets behoedzamer omspringen met teksten. Als er gevloekt werd of ‘jeetje’ gezegd, dan kozen we liever een ander fragment. Elke vloek of verwijzing naar iets seksueels zorgt voor een keldering van de verkoopcijfers. Bij die megascholen die we nu hebben, betekent dat al snel een derving van duizenden exemplaren. Dan kun je nog zo’n mooi fragment hebben, de portemonnee komt eerst. Bij *Metropool* was de opdracht in eerste instantie heel vrij. We zouden een

methode maken die voor Geïntegreerd Literatuuronderwijs (GLO) geschikt kon zijn, maar ook los daarvan gebruikt kon worden. We zouden een nieuwe en frisse aanpak voorstaan met de nadruk op leeservaring en leesplezier. Ik had als redacteur van het deel Nederlands een grote vrijheid in het kiezen van auteurs. Gelukkig kwam er een heel fris boek uit, met veel nog niet eerder opgenomen teksten, een nieuwe manier van vragen en andere kijk op literatuur.

De gedachte achter *Metropool* was vrij simpel. Met het aantal uren dat in de Tweede Fase is vrijgemaakt voor literatuur, kun je niet meer op de ouderwetse manier lesgeven. De hele canon behandelen, beginnend met Van Veldeke en eindigend bij Vestdijk, is onbegonnen werk. Dat lukt niet meer in die uren. Dus kozen we ervoor om maar één periode (de Middeleeuwen) wat uitvoeriger te behandelen en de rest niet. Voor de rest zouden we jong, wild en verfrissend zijn.

Bij de eindredactie ging dat mis. Na enorm veel schrijven en herschrijven besloot de uitgeverij opeens dat de teksten te weinig *body* hadden. Wat het precies was wisten ze niet, maar ze misten *body*. Dus werd er nog iemand bijgehaald die alleen maar even de tussenteksten, dus niet de fragmenten en de vragen, zou voorzien van *body*. Ik was doodmoe na dag en nacht aan de methode te hebben geschreven, dus ik stemde monkelend toe. Toen ik de proefdruk kreeg schrok ik me wild. Een groot deel van de fragmenten was toch gewijzigd, de vragen waren veranderd van ervaringsgericht naar meer tekstgericht. Naast een prachtig verhaal van Huub Beurskens (bijna nooit opgenomen in methodes) stond ‘Brommer op zee’ van J.M.A. Biesheuvel (ook een mooi verhaal, maar o zo vaak gebloeemleesd). En zo waren er heel wat leuke fragmenten vervangen door succes-

nummers uit de jaren zeventig van de vorige eeuw, met als treurig dieptepunt een verhaal van Judicus Verstegen (Wie? Ga zoeken in uw plaatselijke bibliotheek.). Een vooruitstrevend boek was binnen enkele weken weer een mainstreamboek geworden: klaar voor de luie leraar die blij is met teksten die hij herkent, want dan hoeft hij zich niet opnieuw te verdiepen in de materie.

De stampeij die ik erover maakte, bracht in ieder geval aan het licht dat het niet lukt om een grote uitgeverij

verfrissende boeken te laten maken. *Metropool* is een goed boek, daar niet van, maar ik zie altijd het boek dat het had kunnen zijn. Een uitgeverij, zeker een grote, wil vooral de grijze muis bereiken. Gemiddelde leeftijd 47, reikhalzend uitziend naar de nieuwe historische roman van Hella Haasse, fulminerend naar al dat jonge grut, zoals Ronald Giphart, dat alleen over seks kan schrijven. Bij Wolters-Noordhoff sta ik nu bekend als lastig: ze vragen me niet meer voor een nieuwe methode.

Ken ik niet

Dan maar gewoon lesgeven. De discussie over de kennis van de canon (en de hele literatuurgeschiedenis daarbij) is op dit moment zeer actueel. De opleiding van tweedegraads leraren wordt terecht steeds meer toegespitst op het werkveld. Waarom zouden die studenten, die later toch alleen in de basisvorming les gaan geven, historische letterkunde moeten lezen? Waarom moeten zij de *Beatrijs* kennen? Het antwoord: een docent moet een brede algemene ontwikkeling hebben en brede interesse in zijn eigen vakgebied. De trend is echter in een andere richting. Een collega van me kon vroeger een heel jaar lesgeven over de Middeleeuwen, nu moet ze binnen vijf weken klaar zijn. Aan bod komt slechts een keus uit de hoogtepunten. De canon tot 1945, gedicteerd door de oudere literatuurgeschiedenissen, is verworpen tot een klein lijstje 'greatest hits'.

De Maatschappij der Nederlandse letterkunde heeft een tijd terug een top honderd gepresenteerd met daarop de canon. Van die top honderd lezen ze bij ons maar dertig titels. En zelfs van die dertig titels kun je je afvragen in hoeverre ze noodzakelijk zijn voor een tweedegraads leraar. Het aantal boeken is voor de eerstegraads lerarenopleiding hetzelfde. De inspectie vond vorig jaar dat er toch nog teveel nadruk op die historische letterkunde lag. De kaarten lijken me wel geschud voor de canon en de historische letterkunde. Ik ervaar het wel degelijk als een verarming dat zelfs studenten Nederlands niet meer weten wat er in de *Mariken* staat. Maar dan moeten we weer een hele nieuwe discussie starten over het nut van niet direct toepasbare kennis. De vraag die je aan de historische letterkunde kunt stellen is overigens binnen de tweedegraadsopleidingen net zo actueel voor de moderne letterkunde. Waarom zouden studenten

W.F. Hermans lezen als ze toch alleen maar jeugdliteratuur nodig hebben in de praktijk?

Ik heb voor een aantal van mijn letterkundevakken besloten dat ik de studenten vooral kennis laat maken met de allernieuwsten. Ze krijgen in het eerste jaar de opdracht een leesdossier te maken en een groslijst met boeken van de laatste twee jaar. De namen die erop staan zijn vaak volslagen onbekend. Nou is dat niet zo moeilijk, want laatst vroeg ik of ze werk van Hugo Claus kenden en was een ijzingwekkende stilte mijn deel, laat staan dat ze Erwin Mortier of Tom Lanoye hebben gelezen.

Het leeft

En toch zie je dat ze langzamerhand

beginnen met lezen en dat ze er ook lol in krijgen. Rascha Peper, voor velen onbekend, blijkt opeens een hit.

Ronald Giphart, een door docenten onderschat auteur, levert stof tot discussie. Tonnus Oosterhoff brengt opeens hun opvattingen over poëzie aan het wankelen. Geen enkele schrijver behoort vooralsnog tot de canon, maar er gebeurt wel iets met de studenten. En voor alles is dat mijn uitgangspunt bij het geven van letterkunde – maar ook het maken van een blad en het recenseren: het kunnen vinden en benoemen van een esthetische ervaring.

Veel collega's zullen dat moment koesteren bij hun leerling: opeens lijken ze gegrepen te zijn door een boek en vanaf dat moment groeit hun enthousias-

me. Uiteindelijk vind ik dat belangrijker dan het antwoord op de vraag wie P.C. Hooft is. Ik betreur de afbraak van kennis, maar ik juich die leraren toe die leerlingen met passie begeleiden in hun zoektocht naar wat mooi, interessant of uitdagend is. Of dat nu met Louis Couperus gebeurt of met Joost Zwagerman. Ik vermoed alleen dat je met Zwagerman meer kans maakt. De leraar die zich alleen beperkt tot de canon is lui.

Coen Peppelenbos is leraar Nederlands aan het Nienoordcollege in Leek en lerarenopleider aan de Noordelijke Hogeschool in Leeuwarden. Daarnaast is hij redacteur van het tijdschrift Tzum en schrijft hij recensies voor de Leeuwarder Courant. ■